

Commissie rechtseenheid bestuursrecht

Jaaroverzicht 2025

Inleiding

Dit is het jaaroverzicht van de Commissie rechtseenheid bestuursrecht (Commissie). Met het jaaroverzicht beoogt de Commissie inzicht te bieden in haar werkwijze en in de kwesties die in het verslagjaar in het overleg aan de orde zijn geweest.

Het in de Commissie plaatsvindende rechtseenheidsoverleg heeft als doel het bevorderen van de rechtseenheid op het gebied van het bestuursrecht. Het overleg kan en wil die rechtseenheid echter niet opleggen. De rechters die een concrete zaak moeten beslissen zijn verantwoordelijk voor hun beslissing en de rechtsoordelen waarop die beslissing is gebaseerd. Het rechtseenheidsoverleg kan en wil slechts gezichtspunten aanreiken die bij de besluitvorming behulpzaam kunnen zijn. De opvattingen die in het rechtseenheidsoverleg worden ontwikkeld gelden als inhoudelijk gezaghebbend, maar hebben geen formele status. De notities waarin deze opvattingen zijn neergelegd zijn beschikbaar voor de vier rechtscolleges en worden daarbuiten niet verspreid. Deze notities hebben betrekking op rechtsvragen en niet op een concrete casus.

De Commissie is in 2025 acht keer bijeengekomen. Uit elk college zijn in de regel vier personen afgevaardigd, twee rechters en twee juridisch ondersteuners. Ad hoc worden zij vergezeld door personen uit de colleges die expert zijn op een bepaald onderwerp. Daarnaast is uit de Hoge Raad één lid van de strafkamer en één lid van de civiele kamer beschikbaar om aan de vergadering deel te nemen voor onderwerpen die liggen op het werkteerrein van die kamers.

Het rechtseenheidsoverleg is één van de instrumenten ter bevordering van rechtseenheid. Andere instrumenten zijn onder andere het instellen van een grote kamer en het vragen van een conclusie aan een bestuursrechtelijke advocaat-generaal. Bevordering van rechtseenheid kan ook plaatsvinden door bij de samenstelling van zittingskamers gebruik te maken van bij de colleges over en weer benoemde (plaatsvervangende) leden. Het streven naar rechtseenheid is de laatste jaren ook in die zin verdiept dat verschillende andere overleggen tussen de colleges zijn ingericht waarin actuele kwesties worden besproken, eventueel ter voorbereiding van verder overleg in de Commissie rechtseenheid.

Het voorzitterschap van de Commissie wordt steeds voor een periode van twee jaar door één van de colleges vervuld. In 2025 is het voorzitterschap gewisseld. Tot 1 juli 2025 is het voorzitterschap vanuit de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State ingevuld door mr. D.A. Verburg. Vanaf 1 juli 2025 wordt het voorzitterschap vanuit de Hoge Raad ingevuld door mr. J.A.R. van Eijnden.

Namen van de afgevaardigden en ondersteuners

Hoge Raad der Nederlanden

mr. M.T. (Marjan) Boerlage

mr. J.A.R. (Arjo) van Eijsden

mr. F.R. (Frits) Salomons (civiele kamer)

mr. A.L.J. (Nastja) van Strien (strafkamer)

mr. L.M. (Lout) Holdert

Centrale Raad van Beroep

mr. J.C. (Judith) Boeree

mr. H.G. (Herman) Rottier

mr. L.J.M. (Leon) Timmermans

mr. D.T. (Tjalling) van der Leek

Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad
van State

mr. W. (Willemien) den Ouden

mr. D.A. (André) Verburg

mr. L.C. (Lisanne) van Boven

mr. J. (Janette) Verbeek

College van Beroep voor het bedrijfsleven

mr. J.L.W. (Hans) Aerts

mr. D. (Dorien) Brugman

mr. J.L. (Hans) Verbeek

mr. Y.R. (Yvonne) Boonstra-van Herwijnen

mr. M.G. (Margien) Ligthart (tot 19/11)

mr. M.L. (Marlieke) Bosman (vanaf 19/11)

Overzicht van onderwerpen waarover in 2025 is gesproken

Hieronder wordt een overzicht gegeven van de onderwerpen en rechtsvragen die in 2025 in de Commissie zijn besproken. Daarbij zijn de uitspraken opgenomen van de vier colleges waarin een rechtsvraag aan de orde is die aanleiding gaf om in de Commissie te bespreken.

Maatstaf beoordeling wrakingsverzoek

In de Commissie zijn de gedachten gepeild over de toe te passen maatstaf voor het beoordelen van een wrakingsverzoek.

Die vraag komt aan de orde in de uitspraak van de civiele kamer van de Hoge Raad van 17 januari 2025, [ECLI:NL:HR:2025:87](#). De civiele kamer overweegt dat de wrakingskamer moet beoordelen of de door de verzoeker gestelde feiten de vrees voor vooringenomenheid objectief rechtvaardigen. Een oordeel daarover hangt af van de omstandigheden van het geval. Tot de omstandigheden die bij een dergelijk oordeel van belang kunnen zijn, behoren: (i) de aard van de procedure, (ii) de wettelijke en buitenwettelijke normen over verschoning en wraking, waaronder normen van het tuchtcollege in kwestie, (iii) de aard en intensiteit van de verhouding tussen een lid van een tuchtcollege en een andere betrokkene in de procedure, (iv) de positie van die andere betrokkene in de procedure (bijvoorbeeld: procespartij of overige procesdeelnemer), (v) het belang van specifieke deskundigheid in het tuchtcollege met het oog op de te beoordelen klacht, (vi) of specifieke deskundigheid op andere wijze in de procedure kan worden gewaarborgd, (vii) de omvang van de groep van mogelijke deskundige leden-beroepsgenoten, en (viii) of openheid is betracht over omstandigheden die aanleiding zouden kunnen zijn voor de schijn van vooringenomenheid.

Passeren van gebreken en vergoeding van proceskosten en griffierecht (artikel 6:22 Awb)

In de Commissie is gesproken over de wijze waarop de colleges invulling geven aan de zinsnede ‘indien aannemelijk is dat de belanghebbenden daardoor niet zijn benadeeld’, bij het passeren van gebreken met toepassing van artikel 6:22 van de Awb. Ook is gesproken over de gevolgen van de toepassing van artikel 6:22 van de Awb voor de proceskostenveroordeling en vergoeding van het griffierecht.

In de uitspraak van 24 januari 2025, [ECLI:NL:HR:2025:106](#) zet de Hoge Raad het kader voor de toepassing van artikel 6:22 van de Awb, onder verwijzing naar de rechtspraak van de andere colleges, uiteen. De Hoge Raad overweegt dat de rechter op grond van artikel 6:22 van de Awb kan beslissen de uitspraak op bezwaar, ondanks schending van een geschreven of ongeschreven rechtsregel of algemeen rechtsbeginsel, in stand te laten indien aannemelijk is dat de belanghebbende door deze schending niet is benadeeld. De maatstaf om vast te stellen of de belanghebbende door een dergelijke schending is benadeeld, is volgens de geschiedenis van de totstandkoming van de huidige tekst van artikel 6:22 van de Awb of zonder die schending een inhoudelijk andere uitkomst van de besluitvorming mogelijk was geweest. Voor de beoordeling van de vraag of een andere uitkomst van de besluitvorming mogelijk was geweest, is beslissend of het bestuursorgaan zonder de schending tot een andere uitspraak op bezwaar zou zijn gekomen. Als de schending met toepassing van artikel 6:22 van de Awb kan worden gepasseerd omdat belanghebbende door die schending niet is benadeeld, en het bestreden besluit in stand blijft, bestaat in de regel recht op vergoeding van griffierecht en op toekenning van een

proceskostenvergoeding. Bij toepassing van artikel 6:22 van de Awb kan de rechter alleen bij aanwezigheid van bijzondere omstandigheden afzien van het toekennen van een vergoeding van griffierecht en een proceskostenvergoeding. De rechter moet in zo'n geval motiveren waarom hij daarvan afziet.

Verschoningsrecht

In de Commissie zijn de gedachten gepeild over de conclusie van advocaat-generaal Spronken van 3 december 2024, [ECLI:NL:PHR:2024:1301](#), waarin de rechtsvraag aan de orde is of processtukken die door een advocaat zijn ingediend in een fiscale procedure nog object kunnen zijn van het verschoningsrecht.

De strafkamer van de Hoge Raad heeft in de beschikking van 25 maart 2025, [ECLI:NL:HR:2025:456](#), enkele opmerkingen gemaakt over de reikwijdte en bescherming van het verschoningsrecht. De strafkamer overweegt dat de omstandigheid dat een advocaat een stuk met daarin gegevens waarover zijn verschoningsrecht zich uitstrekt, heeft ingebracht in een fiscale procedure, niet met zich brengt dat het verschoningsrecht voor die gegevens wordt prijsgegeven in relatie tot een (mogelijk) latere strafrechtelijke procedure. Dit geldt ook voor bijlagen waarover het verschoningsrecht zich uitstrekt. Wel kan het inbrengen van gegevens in de fiscale procedure ertoe leiden dat de belastingrechter die gegevens vermeldt in zijn uitspraak en dat die uitspraak openbaar wordt. Dan komt het vertrouwelijke karakter te vervallen en komt de advocaat wat betreft openbaar geworden gegevens geen beroep meer toe op verschoningsrecht. Het is aan de belastingrechter te beslissen welke gegevens hij al of niet in de uitspraak vermeldt, waarbij de omstandigheid dat op het ingebrachte stuk verschoningsrecht rust geen beperking meebrengt. In de strafrechtelijke procedure kan het verschoningsrecht dus worden ingeroepen voor de gegevens, tenzij daaraan intussen het vertrouwelijke karakter is komen te ontvallen.

Postproblematiek

In de Commissie is gesproken over de gevolgen van de problemen bij de postbezorging. De colleges merken in toenemende mate dat aangetekend verzonden post de afzender niet bereikt. Dat leidt vaker tot beroepen op verschoonbare termijnoverschrijding bij het instellen van rechtsmiddelen. De colleges passen hetzelfde beoordelingskader toe als een belanghebbende stelt een aangetekend verzonden stuk of het afhaalbericht niet te hebben ontvangen. Dat kader houdt in dat als een stuk van een bestuursorgaan of rechterlijke instantie aangetekend is verzonden en de belanghebbende de ontvangst ervan ontkent, moet worden onderzocht of het postvervoerbedrijf het stuk op regelmatige wijze op het adres van de belanghebbende is aangeboden. Als het interne systeem van het postvervoerbedrijf laat zien dat de bezorger het stuk op het juiste adres heeft uitgereikt of daar een zogenoemd afhaalbericht heeft achtergelaten, rechtvaardigt dat het vermoeden dat het stuk op regelmatige wijze op dat adres is aangeboden. Als belanghebbende stelt dat het stuk niet is uitgereikt of geen afhaalbericht (op het juiste adres) is ontvangen, dan ligt het op zijn weg om het aan de gegevens van het postvervoerbedrijf ontleende vermoeden te ontzenuwen. Hiervoor is niet vereist dat hij aannemelijk maakt dat het stuk niet is ontvangen of aangeboden. Voldoende is dat belanghebbende feiten en omstandigheden aanvoert op grond waarvan redelijkerwijs kan worden betwijfeld of het stuk is ontvangen of aangeboden. Bij de toepassing van dit beoordelingskader is er ruimte voor het meewegen

van de problemen die een belanghebbende ondervindt rondom de bezorging van aangetekende post. Dat komt onder meer tot uitdrukking in de uitspraak van de Centrale Raad van Beroep van 15 april 2025, [ECLI:NL:CRVB:2025:647](#) en de Afdeling bestuursrechtspraak van 15 oktober 2025, [ECLI:NL:RVS:2025:4946](#).

Procesonbevoegdheid bij faillissement (artikel 8:22 Awb en artikel 27 Faillissementswet)

In de Commissie is gesproken over de vraag of artikel 8:22 van de Awb en de daarin genoemde artikelen uit de Faillissementswet van toepassing zijn in zaken die gaan over het opleggen van een bestuurlijke boete. Die vraag is aan de orde in de zaak waarin het College van Beroep voor het bedrijfsleven op 22 april 2025, [ECLI:NL:CBB:2025:262](#), uitspraak deed. Die zaak gaat over een bestuurlijke boete waartegen het bedrijf waaraan de boete is opgelegd in hoger beroep komt. De curator van het bedrijf heeft verzocht de hogerberoepsprocedure te schorsen vanwege het faillissement. Het College van Beroep voor het bedrijfsleven zet uiteen dat de civiele kamer van de Hoge Raad in de beschikking van 12 april 2019, [ECLI:NL:HR:2019:589](#), heeft geoordeeld dat de artikelen 25 tot en met 30 van de Fw en daarom ook artikel 8:22 van de Awb niet van toepassing zijn in een belastingprocedure over een fiscale boete, omdat deze bepalingen geen betrekking hebben op de oplegging van strafrechtelijke en daarmee gelijk te stellen sancties. Het College overweegt dat de opgelegde bestuurlijke boete gelijk te stellen is met een strafrechtelijke sanctie. Het College is van oordeel dat de artikelen 25, 27 en 31 van de Fw niet van toepassing zijn in die zaak. Dat betekent dat de curator niet de bevoegdheid heeft om deze hogerberoepsprocedure over te nemen met buitengedingstelling van het bedrijf.

Daarnaast is gesproken over de toepassing van artikel 8:22 van de Awb in andere dan bestuurlijke boetezaken, in het bijzonder welke belangen aan de kant van het bestuursorgaan een rol kunnen spelen bij de beoordeling van een verzoek om ontslag van instantie door het bestuursorgaan. Het College van Beroep voor het bedrijfsleven overweegt in zijn beslissing van 24 december 2024, [ECLI:NL:CBB:2024:954](#), dat het belang van het bestuursorgaan om geen verdere kosten te maken voor de procedure geen verband houdt met het faillissement van de belanghebbende, zodat daaraan geen onderscheidende betekenis toekomt. Dat geldt ook voor zover het bestuursorgaan daarmee bedoelt dat zijn belang daarin is gelegen dat, in het geval hij gelijk zou krijgen in de procedure, de belanghebbende vanwege het faillissement niet in de bedoelde kosten zou kunnen worden veroordeeld. In het bestuursrecht wordt een veroordeling van de wederpartij in de proceskosten van het bestuursorgaan immers slechts in uitzonderingsgevallen – namelijk alleen bij kennelijk onredelijk gebruik van procesrecht – uitgesproken.

Verzet

In de Commissie zijn de gedachten gepeild over de conclusie van advocaat-generaal Pauwels van 22 november 2024, [ECLI:NL:PHR:2024:1256](#), die gaat over de vraag of de rechter in verzet ambtshalve of op basis van daartoe strekkende gronden behoort te beoordelen of het beroep tegen het niet-tijdig beslissen onredelijk laat is ingesteld.

De Hoge Raad overweegt in de uitspraak van 2 mei 2025, [ECLI:NL:HR:2025:711](#), dat in verzet nieuwe argumenten naar voren kunnen worden gebracht als die ook nog hadden kunnen worden aangevoerd bij een normale behandeling van de zaak, dat wil zeggen zonder

toepassing van artikel 8:54 van de Awb. De verzetrechter dient het verzet met inachtneming van die argumenten te beoordelen. In het geval dat aan de orde is heeft de heffingsambtenaar in verzet aangevoerd dat de beroepen niet-ontvankelijk moeten worden verklaard omdat de beroepschriften onredelijk laat zijn ingediend. Dit argument had de heffingsambtenaar ook nog tot en met de zitting kunnen aanvoeren indien een normale behandeling van de zaak had plaatsgevonden door de Rechtbank. De Rechtbank had daarom in de verzetprocedure een oordeel hierover moeten geven. Verder overweegt de Hoge Raad dat bij de beoordeling van de ontvankelijkheid van een beroep wegens niet-tijdig beslissen op bezwaar, als uitgangspunt kan worden genomen dat het beroepschrift onredelijk laat is ingediend indien het is ingediend meer dan een jaar na het moment waarop het bestuursorgaan in gebreke is tijdig een besluit te nemen.

Overschrijding van de redelijke termijn

Nieuwe rechtsvragen over het leerstuk van de vergoeding van immateriële schade bij overschrijding van de redelijke termijn komen regelmatig aan de orde in het rechtseenheidsoverleg. In het verslagjaar is gesproken over de vraag of er redenen zijn het bedrag van € 500 per half jaar waarin de redelijke termijn is overschreden aan te passen. Ook zijn de opvattingen gepeild over de hoogte van het bedrag van € 2.500 waarmee boetes maximaal worden gematigd in gevallen waarin de redelijke termijn niet meer dan zes of twaalf maanden is overschreden.

De Hoge Raad heeft in de uitspraak van 8 augustus 2025, [ECLI:NL:HR:2025:1122](#), overwogen dat op het uitgangspunt dat voor het toekennen van een schadevergoeding wegens overschrijding van de redelijke termijn, als uitgangspunt en behoudens wettelijke uitzonderingen een tarief wordt gehanteerd van € 500 per half jaar waarmee die termijn is overschreden, slechts in bijzondere gevallen een uitzondering kan worden gemaakt. In het concrete geval betekende dit dat het Hof de vergoeding ten onrechte had gematigd tot € 50. In de uitspraken van de Centrale Raad van Beroep van 7 augustus 2025, [ECLI:NL:CRVB:2025:1179](#), en de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State van 13 augustus 2025, [ECLI:NL:RVS:2025:3869](#), is overwogen dat er geen aanleiding is een inflatiecorrectie toe te passen op het bedrag van € 500 per half jaar waarmee de redelijke termijn is overschreden.

In de uitspraak van het College van Beroep voor het bedrijfsleven van 30 juni 2025, [ECLI:NL:CBB:2025:353](#), heeft het College overwogen dat het vasthoudt aan het algemene uitgangspunt dat een boete bij een overschrijding van de redelijke termijn tot een jaar, gematigd wordt met maximaal € 2.500. Het College ziet geen reden om van dat uitgangspunt af te wijken in het financieel-economisch bestuursrecht, waar het om hoge boetebedragen kan gaan. In de wijze waarop de hoogste bestuursrechters de matiging van boetes wegens overschrijding van de redelijke termijn hebben vormgegeven, ligt besloten dat de hoogte van de matiging enigszins meebeweegt met de hoogte van de boete, maar dat meebewegen vindt bij een overschrijding tot één jaar zijn grens in het maximum van € 2.500. Bij die overschrijding wordt ervan uitgegaan dat de ondervonden spanning en frustratie afdoende zijn gecompenseerd met dat bedrag. Het voorgaande gaat niet over boetes op grond van de Mededingingswet (kartelboetes). Daar past het College in de regel een ruimere matiging toe, namelijk 5% per half jaar overschrijding van de redelijke termijn (ook na overschrijding van

de redelijke termijn met meer dan twaalf maanden), met een maximumbedrag van € 5.000 per half jaar overschrijding.

Rechtswisseling

In de Commissie is gesproken over de gevolgen voor de behandeling van een zaak door de hoger beroepsrechter als een belanghebbende terecht naar voren brengt dat de rechtbank heeft nagelaten hem te informeren dat een andere rechter uitspraak zal doen dan de rechter die de zaak op de zitting heeft behandeld.

De Centrale Raad van Beroep overweegt in de uitspraak van 20 augustus 2025, [ECLI:NL:CRVB:2025:1291](#), dat een rechterlijke uitspraak die mede is gebaseerd op een voorafgaande mondelinge behandeling — uitzonderlijke omstandigheden daargelaten — behoort te worden gedaan door de rechter(s) ten overstaan van wie die mondelinge behandeling heeft plaatsgevonden. Dit onmiddellijkheidsbeginsel vloeit voort uit artikel 6 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden. Op die wijze wordt gewaarborgd dat het verhandelde op de zitting daadwerkelijk wordt meegewogen bij de totstandkoming van die uitspraak. De rechtbank had voordat zij uitspraak deed appellant moeten informeren dat en om welke dwingende objectieve redenen een andere rechter dan degene die bij de zitting aanwezig was uitspraak zou doen, zodat appellant zijn eventuele wens kenbaar had kunnen maken op een nadere zitting te worden gehoord. Omdat appellant op de zitting bij de Centrale Raad, onder handhaving van zijn klacht, uitdrukkelijk en ondubbelzinnig te kennen heeft gegeven dat het zijn voorkeur heeft dat de procedure niet nog langer duurt en dat de Centrale Raad de zaak inhoudelijk beoordeelt, is in de procedurele fout van de rechtbank in deze zaak geen aanleiding gelegen om de zaak terug te wijzen naar de rechtbank.

Kosten van een meegebrachte deskundige

In de Commissie zijn de opvattingen gepeild over de vraag of de kosten van de aanwezigheid van een deskundige ter zitting voor vergoeding in aanmerking komen als de belanghebbende niet overeenkomstig het bepaalde in artikel 8:60, vierde lid, van de Awb mededeling heeft gedaan van het meebrengen van de deskundige naar de zitting.

De Hoge Raad heeft in de uitspraak van 26 september 2025, [ECLI:NL:HR:2025:1407](#), overwogen dat de kosten van een deskundige die onaangekondigd door een belanghebbende naar de zitting wordt meegebracht, op de voet van artikel 1, letter b, van het Besluit proceskosten bestuursrecht voor vergoeding in aanmerking kunnen komen wanneer die deskundige op de zitting is gehoord.

Relativiteit en statutenwijziging na judiciële lus (artikel 8:69a Awb)

In de Commissie zijn de opvattingen gepolst over de toepassing van het relativiteitsvereiste in een procedure waarin een zaak na een judiciële lus opnieuw aan de rechter wordt voorgelegd en de rechtspersoon die in beroep komt na de eerste uitspraak zijn statuten zo heeft aangepast dat de bepalingen waarop hij zich beroept, anders dan in de eerste procedure, mede strekken ter bescherming van zijn statutaire belangen. Die vraag is aan de orde in de uitspraak van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State van 1 oktober 2025, [ECLI:NL:RVS:2025:4651](#). De Afdeling oordeelt dat artikel 8:69a van de Awb zich ertegen verzet dat een vernietiging wordt uitgesproken als een partij tijdens een

verlengde besluitvormingsprocedure in een judiciële lus haar statuten zodanig aanpast dat haar belangen daarna alsnog overeenkomen met de belangen die een bepaling beoogt te beschermen.

Onderzoek in de zin van artikel 5:18 en 5:19 Awb

In de Commissie zijn de gedachten gepeild over de conclusie van advocaat-generaal Van Kampen van 13 mei 2025, [ECLI:NL:PHR:2025:517](#), die gaat over de vraag hoe ver de bevoegdheid strekt tot “onderzoek” in de zin van artikel 23 van de WED en van artikel 5:18 en 5:19 van de Awb.

De strafkamer van de Hoge Raad heeft op 14 oktober 2025, [ECLI:NL:HR:2025:1511](#), uitspraak gedaan in de zaak waarover de conclusie is genomen. De strafkamer van de Hoge Raad overweegt dat de reikwijdte van de bevoegdheid van artikel 23 van de WED tot het doen van onderzoek aan vervoermiddelen en hun lading overeenkomt met de reikwijdte van de bevoegdheden tot het doen van onderzoek als bedoeld in artikel 5:18 en 5:19 van de Awb. De wetgever heeft niet beoogd de reikwijdte van die bevoegdheden tot het doen van onderzoek te normeren aan de hand van het onderscheid tussen ‘zoekend rondkijken’ en doorzoeken. De bevoegdheden van artikel 5:18 en 5:19 van de Awb betreffen zelfstandige bevoegdheden om onderzoek te verrichten aan zaken dan wel vervoermiddelen en hun lading die – al dan niet na betreding van een plaats op grond van artikel 5:15 van de Awb – worden aangetroffen. Dat onderzoek vindt plaats met het oog op de vervulling van de betreffende taak van de toezichthouder en strekt, gelet op artikel 5:13 van de Awb, niet verder dan voor de vervulling van die taak nodig is. In relatie tot de bevoegdheid van artikel 23 van de WED geldt, in lijn hiermee, dat het in die bepaling genoemde onderzoek aan vervoermiddelen en hun lading moet plaatsvinden in het belang van de opsporing met het oog op de naleving van de in die bepaling genoemde voorschriften en dat dit onderzoek niet verder strekt dan voor de vervulling van die taak nodig is. Met inachtneming van deze begrenzing hoeft de uitvoering van dat onderzoek zich niet te beperken tot uitsluitend ‘zoekend rondkijken’.

Werkwijze bij verzoek om vrijstelling van het griffierecht wegens betalingsonmacht

In de Commissie is geïnventariseerd hoe de colleges uitvoering geven aan de inkomens- en vermogenstoets bij de beoordeling van een verzoek om vrijstelling van het griffierecht wegens betalingsonmacht en hoe de colleges handelen als een verzoek om vrijstelling van het griffierecht wegens betalingsonmacht wordt gedaan terwijl er – al dan niet onder protest is of wordt betaald. Uit de inventarisatie kwam naar voren dat de werkwijze in de praktijk op enkele onderdelen afwijkt van de richtlijnen die daarvoor zijn gegeven in de uitspraken van de Centrale Raad van Beroep en de Hoge Raad uit 2015 (CRvB 13 februari 2015, [ECLI:NL:CRVB:2015:282](#) en HR 20 februari 2015, [ECLI:NL:HR:2015:354](#)). De Hoge Raad heeft in het arrest van 7 november 2025, [ECLI:NL:HR:2025:1651](#), de richtlijnen voor de behandeling van een verzoek om vrijstelling van het griffierecht wegens betalingsonmacht geactualiseerd. Verder overweegt de Hoge Raad dat hij tot uitgangspunt neemt dat de omstandigheid dat het griffierecht is betaald, niet in de weg staat aan de beoordeling van het beroep van belanghebbende op betalingsonmacht.